
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2019 (год. XXVIII), ISSN 0861-7902

*Христо Христов*¹

НЯКОИ СЪВРЕМЕНИ РЕЦЕПЦИИ НА РАННОХРИСТИЯНСКАТА ЛИТЕРАТУРА В БЪЛГАРИЯ И ТЕХНИТЕ ЕТИЧЕСКИ ЗНАЧЕНИЯ

Christo Christov

SOME RECENT RECEPTIONS OF EARLY CHRISTIAN LITERATURE IN BULGARIA AND THEIR ETHICAL CONNOTATIONS

In this paper, when I use the concept of ‘early Christian literature’ I mean the body of texts from Late Antiquity and Early Middle Ages that affects the controversies around the issue of God’s Grace and the role of free human will in the context of making a choice in a strict ethical sense. For that reason, firstly, here I analyze the problems that arose with relation to the doctrine of Pelagius. Secondly, in this paper, by ‘recent receptions of this early Christian literature in Bulgaria’ I mean those receptions – in a theological, literary, and ethical sense - that we encounter in current studies of Christian Latin literature done by the promising young researcher Rosen Milanov. Thirdly, the present study attempts to answer the question of the ethical connotations of those same receptions in the present-day moral controversies in Bulgaria – a country rich in conservative views of Eastern Orthodox nature, concerning contemporary ethical issues such as those related to the ratification of the Istanbul Convention last year. In this way it may be possible to obtain a more clear outlook on how such distant historical events as the Pelagian controversy about the value of free moral choice could still influence the modification processes in the sociocultural layers of modern Bulgarian society with its Eastern Orthodox heritage.

Keywords: *Eastern Orthodox Heritage, Pelagian Controversies, Recent Receptions of Early Christian Literature in Bulgaria, Contemporary Ethical Issues in Bulgaria.*

В тази статия имам предвид под понятието за раннохристиянска литература този корпус текстове от Късната античност и Ранното средновековие, който засяга диспутите около темата за Божията благодат и ролята на свободната човешка воля в рамките на правенето на избор в един строг етически смисъл. Поради тази причина, първо, тук правя анализ на проблемите, които са възникнали около учението на Пелагий. Второ, в тази статия имам предвид под съвременни рецепции на тази раннохристиянска литература в България тези рецепции в богословски, литературен и етически смисъл, които срещахме в някои нови изследвания върху християнската латинска литература на обещаващия млад изследовател Росен Миланов. Трето, настоящото изследване има за цел да отговори на въпроса за етическите конотации на същите тези рецепции в днешните морални спорове в България, която често е сцена за консервативните гледища от естество с източноправославен оттенък, които се отнасят до съвременните етически въпроси, като тези за ратифицирането на Истанбулската конвенция миналата година например. По този начин може би е възможно да се получи по-ясен поглед за това как такива далечни исторически събития като пелагианските спорове за стойността на свободния морален избор все още биха могли да имат своето въздействие върху видоизменението на социокултурните пластове на модерното българско общество с неговото източноправославно наследство.

Ключови думи: *източноправославно наследство, пелагиански диспути, съвременни рецепции на раннохристиянската литература в България, съвременни етически проблеми в България.*

---

¹ Христо Христов (Christo Christov) – д-р, асистент в секция „Етически изследвания“, ИИОЗ–БАН, hristo2907@abv.bg

Увод

Преди всичко искам да направя някои важни уточнения още в началото на тази публикация. Първо, в случая *раннохристиянска литература* означава най-вече раннохристиянската литература от Късната античност и Ранното средновековие, която засяга дебатите около въпроса за божията благодат и ролята на свободната воля в рамките на правенето на избор в строго етически смисъл. Поради тази причина не е учудващо, че тук най-вече ще става дума за дебатите, които възникват около учението на Пелагий. Второ, под някои съвременни рецепции на въпросната проблематика в богословски, литературен и етически смисъл в България имам предвид единствено схващанията за свобода на волята у св. Фавст Реиски, които срещаме в публикацията по тази тема на един млад, но обещаващ изследовател в областта на късноантичната и ранносредновековната латинска богословска литература, какъвто е Росен Миланов (Миланов 2011: 37–45). Едно всеобхватно изложение на съвременния прием на раннохристиянската литература в България не може да бъде вместено в границите на настоящата статия. Трето, поставям си задачата да потърся какви може да бъдат етическите конотации на горепосочените богословски и литературни тълкувания в съвременна България, в която често се издигат консервативни гледища в рамките на спорове от морално естество, като този относно характера на Истанбулската конвенция и ролята, която тя определя за междуполовите отношения, разглеждани като предмет на свободен морален избор в съвременното общество, например. По такъв начин според мен може да стане ясно, че едни отдалечени в исторически план събития като богословските спорове за природата на свободната човешка воля на моралния субект се оказват все още влиятелни за нашите жизнени ориентири в редица социокултурни пластове, които предпоставят и източноправославното ни наследство. Последно, но не и по значение, предлагам това изследване преди всичко от гледната точка на изследовател в областта на етиката, който през годините е бил изкушаван да посвещава своето време на античната и средновековната литература.

1. Пелагианството

Бележитият изследовател на личността и учението на Пелагий Бринли Рийс отбелязва, че пелагианството в крайна сметка си остава неразбрано заради редицата обърквания относно неговата същина (Rees 1998: IX). От една страна, пелагианството се представя векове наред като символ на еретизма от страна на консервативните богословски кръгове, а, от друга, то е печелило редица свои прославени поддръжници в рамките на почти хилядолетие и половина, например Йоан Касиан, Джон Скот Ериугена, Пиер Абелар, Джон Дънс Скот, Тома Аквински, Уилям от Окам, Меланхтон, Джон Уесли, Пиер Теяр дьо Шарден и др. Според Рийс всички те са били наричани пелагианци, полупелагианци или синергисти, за да бъдат третираны като страдащи от нещо, което може да се определи като своеобразен вирус в западния християнски свят (Rees 1998: *ibid.*). Този вирус е бил привиждан да се таи под почти всяка духовническа роба, а известният американски теолог Райнхолд Нибур го е разпознавал в очите на миряните, заели своите места по църковните пейки по време на неделната служба. Нещо повече, мнозина изследователи определят пелагианството като английската болест, която в началото на XX в. е сложила край на господството на калвинизма в Съединените щати (Rees 1998: IX–X). Съвременното англиканско вероизповедание често се счита за нова форма на пелагианството, доколкото определя водеща роля на индивидуалната човешка воля по пътя към духовното и морално усъвършенстване (Rees 1998: IX–X). Пелагианството се оказва устойчив религиозен светоглед именно в социокултурната тъкан на считаните за едни от най-развитите западни общества от края на миналото столетие и началото на настоящото, чиято либерална политическа култура по твърде успешен начин се намира в хармонична връзка с него, а заслуга за това има именно Пелагий, древен британец, живял в Римската империя през четвърто и пето столетие от новата ера (Rees 1998: XI). Каква може да е причината за всичко това? Според видния английски изследовател Джералд Боунър именно пелагианството се оказва гъвкава религиозна доктрина, която не се превръща във фанатизирано ригидно течение, а включва в редиците си различни богослови с разнородни възгледи по един или друг въпрос, които в същото време остават обединени в подкрепата си на концепцията за свободната морална воля на отделния човек, който е свободен да развива самостоятелно своите мнения и преценки относно топиките на етическото си съзнание. Това мнение се споделя и от Рийс (Rees 1998: XI). Именно

според последния не трябва да мислим Пелагий като безбожник, а като християнски моралист в пълния смисъл на думата, който се е стремил да се придържа към ортодоксалните догмати на Църквата (Rees 1998: XI). Това, което е важно в случая, е възможността да мислим за учението на Пелагий именно в тази насока, като се разграничим от множеството предразсъдъци, унаследени от провежданите ожесточено богословски спорове в миналото. Пелагий се оказва вдъхновител на мнозина, които не се отказват да търсят корените на доброто и злото в рамките на моралното поведение на хората, разглеждано през призмата на това, което мислим като есенция на свободния избор, правен в една гранична и наситена с духовно напрежение ситуация. Пелагий може да бъде мислен метафорично като участник в изграждането на проблематиката на днешния етически дискурс, който гравитира именно около този вечен въпрос за човешката свобода и моралния избор.

Нека се спрем на някои основни положения, които откриваме в рамките на учението на Пелагий, за да поясним изложеното дотук. Първо, изследванията, свързани с историята и автентичната природа на догмите на пелагианството, претърпяват съществени промени в началото на миналото столетие. Изследователите започват да обръщат внимание на факта, че изворовият материал, свързан с богословското творчество на Пелагий, се оказва значително по-обширен от малката книжка „*Libellus fidei*“, в която древният религиозен мислител излага основните положения на вярата. Учените насочват своето внимание към наличието на редица писма, предназначени за душевна грижа, както и аскетически трактати (Bohlin 1957: 5 ff.). Естествено, в същото време се полагат усилия да се изгради едно систематично представяне на концепцията на Пелагий за природата и свободната воля, която откриваме в рамките на цитатите на св. Августин, използвани в съчиненията, посветени на неговата полемика с пелагианците. От друга страна, по общо мнение капиталният труд на Пелагий със сигурност е неговият голям коментар върху писмата на св. Павел, за който до началото на двадесетте години на миналия век се е считало, че представлява неавтентична и сравнително нямаща голяма научна стойност версия на неговото учение, която откриваме в съчиненията на св. Йероним (Bohlin 1957: 5 ff). Делото на изследователите Хайнрих Цимер и Александър Саутър е от съществено значение при доказването, че въпросната версия може да бъде считана за автентична. Те предлагат тази теза, като изхождат от цитатите, които откриваме у св. Августин, за да ги сравнят с открити ръкописи в Карлсруе и Оксфорд. През 1926 г. Саутър издава коментара на Пелагий върху писмата на св. Павел с критически апарат, като оттогава насетне се счита, че този текст представлява основен автентичен изворов материал при изследванията на богословските схващания на Пелагий (Bohlin 1957: 5 ff). Поради тази причина е възможно да мислим за ново положение на нещата, свързани с филологическите студии относно доктрината на Пелагий. Тук в случая трябва да имаме предвид, че се обогатява нашето разбиране за учението му, което още за самия Мартин Лутер представлявало образец на вярването, че можем да се освободим от оковите на грешната си природа самостоятелно със силата на нашата вяра в Христос (Bohlin 1957: 6). Трябва да имаме предвид няколко основни понятия, заложили в учението на Пелагий, което по същество е било развито от древния религиозен мислител с намерението да служи в качеството си на опровержение на манихейството. Тези понятия са понятията за природата на Бог, човешката природа и способностите на свободната да прави своя морален избор воля на отделния човек (Bohlin 1957: 15 ff). Пелагий по същество се противопоставя на манихейското схващане, че ние не извършваме грях по силата на съзнателно направен избор от наша страна, а по силата на изначално грешната ни природа, която трябва да е обвинявана за наличието на греха в нашия живот (Bohlin 1957: 15 ff). Според Пелагий не може нашата природа да бъде винена за греха по един детерминистичен начин, доколкото най-характерното за човешката природа, което я прави най-близко съответствие на Божията природа, е способността на волята да избягва греха по силата на съзнателен избор. От друга страна, благодатта на Бог се разкрива най-ясно в качеството му на творец, който извечно е промислил волята на човека в качеството му на разумно и автономно в морален смисъл същество да бъде свободна точно по този начин (Bohlin 1957: 15 ff). Пелагий изгражда доктрината за свободния морален избор, за да се противопостави на детерминистичното схващане на манихеите, според което ние не можем да избегнем греха по силата на съзнателно решение поради изначално грешната ни природа.

2. Съвременни рецепции на раннохристиянската литература в България. Росен Миланов и неговата статия „Благодат и свобода на волята у св. Фавст Реиски“

Можем лесно да си обясним защо Пелагий, както отбелязват редица съвременни изследователи като цитирания по-горе Рийс, продължава да вдъхновява и печели за свои последователи бележити мислители през вековете, за да се окаже, че едни от най-напредналите днес християнски общества са силно повлияни от схващания, чиито корени може да бъдат проследени именно в рамките на пелагианството. От друга страна, Пелагий се оказва фигура, която стои в основата на редица коментари, правени от млади изследователи в областта на богословската мисъл в България днес. В настоящото изследване в случая ще се ограничи с някои препратки към публикации на доц. Росен Миланов (Миланов 2011: 37–45).

Миланов ни предлага, съдейки по неговите собствени думи, цялостно изследване, базиращо се на латински изворов материал, на проблематика, която може да бъде очертана в три главни пункта: 1. ролята на Божията благодат за спасението на човека от греха, 2. ролята на свободната човешка воля, която се явява участник в това спасение и 3. ролята на съдействието между Божията благодат и свободната човешка воля, формулирана в учението за синергията, което откриваме в съчинението „De gratia Dei et libero arbitrio“ на св. Фавст Реиски (Миланов 2011: 37). Още в самото начало Миланов излага едно от основните свои твърдения, заложили в това негово изследване, че учението за синергията, което е формулирано от св. Фавст Реиски, е напълно православно по своя характер от християнска гледна точка (Миланов 2011: 37). Според българския учен е редно да обърнем внимание на факта, че това, което разделя православни и римокатолици, всъщност е различното разбиране за взаимодействието между Божията благодат и свободната воля в името на спасението на човека. Той ясно определя, че причината за наличието на това разделение между тези две християнски вероизповедания е полемиката, в която се включва св. Августин срещу Пелагий и неговите последователи. Постулатът на св. Августин за примата на Божията благодат в рамките на човешкото избавление от греха се превръща в една от най-основните характеристики на доктрината на римокатолицизма. Тази характеристика не присъства, твърди изследователят, в православно разбиране на връзката между Божията благодат и свободната воля (Миланов 2011: 39). Той е един от изследователите, които категорично се придържат към разбирането за пелагианството като сериозна ерес в рамките на историята на християнството. В този смисъл е и един от съвременните изследователи на раннохристиянската литература, които се осланят на източноправославното разбиране, че св. Августин в спора си с пелагианците стига до крайности, които не може да бъдат приети от православно гледна точка, като в същото време не трябва да се забравя, че самият Пелагий създава опасна ерес. Тук трябва да се отбележи още, че представителите на източноправославната богословска мисъл принципно не приемат понятието „полупелагианство“ като разновидност на учението на Пелагий, което е било приписвано осъдително от страна на римокатолически авторитети на учението на редица християнски мислители от V в., сред които изпъкват имената на св. Йоан Касиан и св. Фавст Реиски. Росен Миланов се придържа към това предимно източноправославно гледище, което е критично настроено спрямо римокатолическото разбиране за ролята на Божията благодат, което почива на августинизма, като ни предлага същевременно схващането, че това, което в средите на римокатолицизма се мисли като полупелагианство, реално е православно християнско разбиране за взаимовръзката между Божията благодат и свободната човешка воля (Миланов 2011: 38–39). За целите на пояснението и детайлното аргументиране на тази своя теза Миланов насочва нашето внимание към своя коментар върху схващанията по този проблем, които са изложени от св. Фавст Реиски в неговия трактат „За благодатта Божия и свободната воля“, доколкото според него едно православно, по неговото мнение, изследване на възгледите на св. Фавст е нужно в България днес, защото то съвсем актуално се включва в кръга на дискурса за етическите проблеми относно нравствената свобода и моралната отговорност.

Стана ясно в предходния раздел, че в редица съвременни западни общества днес все още проблемът за свободния морален избор е съвсем актуален, което е и причина за преосмислянето на интелектуалното наследство на пелагианството отново в рамките на тези общества. Св. Фавст безспорно любопитна фигура. От една страна, той не е приеман като авторитет поради това, че е мислен като полупелагианец, участ, която векове след неговата смърт са имали редица други богословски мислители.

От друга страна, самият богослов още в началото на своя трактат за Божията благодат и свободната воля се стреми да покаже, че напълно отрича разбирането на Пелагий за самодостатъчността на свободната воля и полагането на усилия в името на избавлението от греха и общението с Бог [Liber I, caput I, MPL058, 0783-0836B].

Началните думи на трактата може да послужат за илюстрация на казаното по-горе и от чисто филологическа гледна точка:

De gratia Dei et tenuitate liberi arbitrii, illuminante sancto Spiritu, juxta evangelicas disciplinas, et apostolicas regulas tractaturi, primo loco Pelagii blasphemias, scilicet jamdudum Ecclesiae catholicae fide proditas, eruditione confusas, auctoritate calcatas, brevi et necessario sermone praestringendas esse credidimus².

Това уводно изречение подсказва за интелектуалното напрежение на автора, породено от тежката задача да поясни по какъв начин Пелагий се отклонява от каноните на християнското учение. Св. Фавст се е спрял в случая на плеоназма, счетен от него за надежден реторичен похват. Той предлага негативни определения за учението на пелагианците. Пример за това е натрупването на близки по значение думи, имащи смисъла на предателство и потъпкване на авторитета на истината, като: „*Ecclesiae catholicae fide proditas* и *auctoritate calcatas*“. От друга страна, св. Фавст ни подсказва с помощта на избраната от него езикова стилистика за голямата популярност по негово време на пелагианството като интелектуално течение, което според него е мислено погрешно в качеството на просветеност (*eruditione confusas*), а си остава злословие (спрямо истината на християнската вяра) – *Pelagii blasphemias*.

Св. Фавст настоява във връзка с това, че докато има опасност да не знаеш как да отхвърлиш нечестивото учение на Пелагий за превъзнесената способност на свободната човешка воля да избягва греха, то е възможно да се отклониш към вредоносното учение на манихейците, които пък напълно отричат съществуването на свободна воля у човека [Liber I, caput VI, MPL058, 0783 – 0836B]. Поради тази причина според него трябва на всяка цена да мислим, че у човека има свободна воля така, както са налични и присъщи у и за него ръката, окоото или стъпката, доколкото така Бог го е създал [Liber I, caput X, MPL058, 0783–0836B]. Бог е създал човека със свободна воля да постъпва справедливо, за да може да избегне греха и получи спасение от греха по силата на своето безгранично милосърдие. По този начин благодатта Божия и свободата на волята си сътрудничат в единство.

Росен Миланов проследява разгръщането на тази нишка на разсъждение на св. Фавст в неговия трактат съвсем цялостно (Миланов 2011: 42–44). Той много успешно прави връзка между проблематиката относно необходимостта човек да има свободна воля, развита в трактата на св. Фавст, и нуждата да разберем и днес, че изискването за наличие на нравствена отговорност, проявявано по заплетен начин в рамките на историята на човешките общества, предполага по необходимост наличие на нравствена свобода, а последната няма как да не се изразява най-пълно с идеята за свободата на волята (Миланов 2011: 42–44). Всъщност Росен Миланов свързва в своето изследване върху формулировките на същността на свободната воля, направени от св. Фавст, етиката на добротворчеството и напрегнатия труд на християнина да направлява свободно своето морално поведение. По този начин съвременният български изследовател ни подсказва за възможността и в днешния ден, който е отдалечен неимоверно в исторически план от епохата на св. Фавст, да открием ясни насоки при разрешаването на характерните за нашето съвремие заплетени морални дилеми, черпейки от опита на древния християнски мислител да обоснове като достоверно съществуването на свободен морален избор (Миланов 2011: 44). По такъв начин ни става ясно, че съвременните изследователски рецепции в богословски и филологически план, направени от български изследователи като Росен Миланов, привнасят различна атмосфера и в рамките на днешната етическа дискурсивност в нашето общество, давайки ни възможност да преосмислим ролята на раннохристиянските полемки и концепции за свободната воля в светлината на космически

² *De gratia Dei et tenuitate liberi arbitrii, illuminante sancto Spiritu, juxta evangelicas disciplinas, et apostolicas regulas tractaturi, primo loco Pelagii blasphemias, scilicet jamdudum Ecclesiae catholicae fide proditas, eruditione confusas, auctoritate calcatas, brevi et necessario sermone praestringendas esse credidimus.* За благодатта Божия и слабостта на свободната воля, просветление от Светия Дух, съгласно евангелските учения и апостолическите принципи, ще размишляваме. На първо място мислим, че богохульствата на Пелагий, като отдавна се знае, отхвърлени съгласно вярата на вселенската Църква, сбъркани с ученост, опошлени по възглед, накратко и с нужните думи трябва да бъдат засегнати (Преводът на фрагмента е мой – Х. Х.)

(на пръв поглед) отдалечени етически проблеми, каквито откриваме при развитието на новите информационни технологии, биомедицинските технологии, финансовите кризисни моменти и институционалните проявления на утвърждаването на социално или полово неравенство. Естествено, изследвания като цитираното тук само ни подсказват за подобна възможност, доколкото самият автор в случая ни предлага пунктуално богословско и литературно изследване на трактата на св. Фавст, в който последният излага своята позиция по време на разгорещените спорове за същността на свободната воля. В тези спорове дейна роля имат представителите на редица учения като манихейците, пелагианците и св. Августин, както и неговите поддръжници, които виждаме в лицето на предестинатите (Миланов 2012: 79–89).

3. Етическите конотации на съвременните рецепции на раннохристиянската литература в България

В крайна сметка възможно ли е да се говори за съвременно преосмисляне в етически план на богословски и филологически рецепции, каквито са представени от страна на Росен Миланов в рамките на неговото изследване върху трактата на св. Фавст Рейски за благодатта и свободната воля? Българският учен е концентриран по-скоро върху конкретната проблематика, свързана с това, което той категорично определя като православно дефиниране на понятието за свободна воля от страна на св. Фавст. В тази насока той се явява в ролята си на строг съдия, който използва реквизита на богословските формулировки, базирани на постулата за правилно изповядване на християнските догмати (Миланов 2011: 41). Това е и основанието, на което българският изследовател в случая ни предлага своето разбиране относно проблема за практическите последствия в етически план и днес, произлезли от неправилно схващане същността на волята на моралния субект. Миланов настоява, че не сме в състояние да мислим за една устойчива нравственост на нашите предимно християнски общества, ако се основаваме на идеи, които имат своите корени в погрешни догматически учения за естеството на свободната човешка воля. Според него образец в западната християнска култура е наложилото се учение за предопределението, което е било развито от сектата на предестинатите, които на свой ред са били повлияни от формулировките на св. Августин за характера на Божията благодат, изведени от бележития представител на латинската патристика по време на неговите спорове с пелагианците (пак там). За българския учен тук може да става дума единствено за „повредено догматическо учение“, а според него „там куца и нравствеността“ (пак там). По негова преценка св. Фавст ни предоставя православно корекция на това погрешно догматическо формулиране на проблема за свободата на волята, доколкото духовният мислител от V в. категорично извежда положението, че именно свободата на отделната човешка воля е условие ние да променяме към по-добро или към по-лошо своя живот в нравствен смисъл, а дарът на Божията благодат може да бъде изгубен, ако ожесточим нашето сърце в крайна степен, неразкаяли се за своите грешни пред лицето Божие постъпки (Миланов 2011: 42–43). Миланов настоява, че православно разбиране на понятието за предопределение се свързва единствено със схващането, че предварително е определена награда за праведните постъпки на хората, но през цялото време те могат да разчитат на свободния си избор да вървят по дългия път към тази награда, като в същото време дарът на Божията благодат активно ще подпомага това тяхно начинание (Миланов 2011: 42–43). Поради тази причина Миланов налага своето разбиране, че нравственото богословие, базирано върху това православно разбиране за ролята на свободната ни воля в нормативния план на етическото ни поведение, може да бъде определено и като метадогматическо богословие, което безусловно свързва нравствеността на хората в индивидуален и колективен смисъл с правилно изповядване на християнските догмати, което ни е било завещано още в епохата на св. Фавст Рейски посредством трактат като „За Божията благодат и свободната воля“.

Росен Миланов се придържа към интелектуалната линия, свързана с предназначението на православно нравствено богословие, чийто представител е проф. архимандрит Платон Игумнов³. Тази интелектуална линия безспорно се базира на стремежа към абстрахиране от западната рационалистическа традиция, както и от строго индивидуалистичното модерно разбиране за свободата на моралния избор. В България днес можем да наблюдаваме утвърждаването именно на тази християнска етика, когато става въпрос за намиране на културната идентичност на българина в една мултикултурна

³ Вж. на: https://azbyka.ru/otechnik/bogoslovie/pravoslavnoe-nravstvennoe-bogoslovie-igumnov/#0_1

и все по-флуидна ценностно в етически смисъл Европа, която в същото време се превръща в пристан за търсещите убежище бежанци от Близкия изток и Африка. Горепосочената концепция за православно нравствено богословие често се използва и за целите на представителите на някои днешни политически кръгове, които, по техните думи, извеждат като свой приоритет добруването на българската нация⁴.

По такъв начин се вижда, че етическият дискурс в България може да бъде проследяван по различни начини, които в крайна сметка ни подсказват за утвърждаването на сходни етически значения, свързани със стремежа да се търси знак за тъждество между нравствеността въобще, православно нравствено богословие и традиционните ценности на българите, визирани като част от православната християнска традиция. Този твърде характерен, според мен, за днешната действителност в българското общество социокултурен феномен засяга дейността на българския хуманитарен учен в една или друга степен. Същият български учен е част от специфична културна традиция, която търси път за утвърждаването на своите етически ценности и постулати. Те по необходимост са основани на идеята, че източноправославните общества притежават в по-голяма степен правилно разбиране за същността на свободния морален избор.

Заклучение

Историкът Питър Браун ни подсказва, че през петото столетие от новата ера св. Августин и Пелагий участват в спор за естеството на свободната човешка воля като базово нравствено понятие, изхождайки от две напълно различни гледища за връзката между човек и Бог (Brown 2000: 352). Браун с право отбелязва, че този спор между двамата обхваща както абстрактната област, свързана с дефинирането на свободата и отговорността в етически смисъл, така и твърде конкретната в практически план тема за истинската роля на индивида в обществото, характерна за епохата на късната Римска империя (Brown 2000: 352).

От друга страна, трябва да обърнем внимание на езиковата страна на този дълбок интелектуален разрив. Св. Августин се спира на метафората на бебето, напълно зависимо от своята майка, за да изкаже спомената по-горе връзка между Бога и човека. Това е характерно за творчеството на бележития представител на латинската патристика от времето на написването на „Изповеди“, за да разпознаем същото като трайна тенденция и в по-късното му творчество (Brown 2000: 352). Пелагий и неговите последователи, напротив, се спират на метафората, представяща човека най-вече като син Божий, който е напълно независим от своя Баща поради пълнолетието, което е достигнал, т.е. по силата на факта, че той е вече зрял, разумен и свободен индивид, който с делата си е способен да защити доброто име на своите предци (Brown 2000: 352–353). Пелагий заимства тази метафора най-вече от римското семейно право, за да представи в този смисъл човека като *emancipatus a deo* (Brown 2000: 353). Тук е редно да се отбележи, както го прави и самият Браун, че тази препратка към семейното римско право трябва най-вече да ни подсказва, че Пелагий по всяка вероятност е разглеждал като пълноценна връзка на човека с Бог само тогава, когато този човек може да бъде мислен като пълнолетна личност, която в най-пълна степен е в състояние да използва своите интелектуални и морални способности, вложени у него от страна на такъв безкрайно милостив създател като Бог.

В този ред на мисли Пелагий може да бъде мислен като антиципиращ векове преди Имануел Кант модерната и доминираща все още в голяма степен идея за пълнолетието на разума като висш идеал в сферите на морала и политиката. Самият Кант, както знаем, ни предлага формулировка на тази своя концепция още в самото начало на краткото си съчинение „Отговор на въпроса: Що е Просвещение?“ (Kant 1979: 225). Просвещението според Кант не е просто понятие за една бляскава епоха, в която науките и изкуствата процъфтяват. Просвещението трябва да означава преди всичко изход за човека от състоянието му да не може да се ползва от своя разум без чуждо ръководство. Това състояние именно е мислено от Кант като състояние, в което човек не е достигнал до пълнолетието на своя разум в чисто практически аспект на нравствеността. Според Кант хората не са пълнолетни в този смисъл по своя собствена вина, доколкото им липсва смелостта да използват своя собствен разум, чиито практически максими по необходимост трябва да са в съзвучие с нравствения императив на едно всеобщо за всяко разумно и свободно същество морално законодателство. Последното в рамките

⁴ Вж. например т. 5. от Целите на НФСБ на: <http://www.nfsb.bg/targets.php>.

на кантианската практическа философия безспорно се мисли най-вече като сферата на чистата спонтанност и свободата, която не е зависима от законите на природното битие, което се мисли като битие, подчинено на греховността в християнския смисъл на думата.

Ние, заедно с Питър Браун, можем да сме в състояние да мислим Пелагий и като ревностен християнин, който е бил загрижен да остане в лоното на Църквата, но не и само като представител на еретическо движение, доколкото през късноримската епоха на петото столетие от новата ера като ерес преди всичко се мисли погрешна доктрина относно естеството на Светата Троица, каквато може да бъде доктрината на арианството да речем (Brown 2000: 357). Учението на Пелагий за свободната воля се явява в голяма степен реформаторско за времето си според Браун, а поради това и заклеявано като еретическо от представители на духовенството, чиято морална отпуснатост им е подсказвала да сторят същото (Brown 2000: 356–357). Поради тази причина не е чудно, че учението на Пелагий е било схващано по противоречив и нееднозначен начин както през десетилетията след неговото осъждане на Картагенския събор в 418 г., така и по-късно (Wayens 1971: 15 ff). Обяснимо е защо схващането за свободната воля на Пелагий повлиява върху формирането на разбиранията на такива религиозни мислители като св. Фавст Реиски, макар това да се случва по начин, който предполага те от самото начало да опровергават каквато и да било приемственост. Забелязахме също така, че в днешно време български изследователи като Росен Миланов също отделят внимание на този проблем на фона на необходимостта да се конкретизира едно православно разбиране за свободната човешка воля като водеща етическа тема, която има своите конотации в съвременната българска действителност.

ЛИТЕРАТУРА

- Миланов 2011:** Миланов, Р. Благодат и свобода на волята у св. Фавст Реиски. // *Философия*, 2011, 20 (3). // **Milanov 2011:** Milanov, R. Blagodat i svoboda na volyata u sv. Favst Reiski. // *Filosofia*, 2011, 20 (3).
- Миланов 2012:** Миланов, Р. Благодат и свобода на волята в “Praedestinatus” – Благодат и свобода на волята в “Praedestinatus”. // *Философия*, 2012, 21 (1). // **Milanov 2012:** Milanov, R. Blagodat i svoboda na volyata v “Praedestinatus”. // *Filosofia*, 2012, 21 (1).
- Bohlin 1957:** Bohlin, T. *Die Theologie des Pelagius und ihre Genesis*. Uppsala: Boktryckeri Aktiebolag.
- Brown 2000:** Brown, P. *Augustine of Hippo. Biography*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2000.
- Faustus Rhegiensis 1847:** Faustus Rhegiensis Episcopus. *De gratia Dei et libero arbitrio*. Patrologia Latina. MPL058. 0783-0836B.
- Kant 1799:** Kant, I. *Von den Träumen der Vernunft*. Leipzig und Weimar: Gustav Kiepenheuer Verlag.
- Rees 1998:** Rees, B. R. *Pelagius: Life and Letters*. Woodbridge: The Boydell Press.
- Wayens 1971:** Wayens, A. *Un chretien nomme Pelage*. Bruxelles: Marginales.